

CHEMINĖS MEDŽIAGOS IR PESTICIDAI

Chemines medžiagas ir pesticidus reglamentuojančiais ES teisės aktais siekiama apsaugoti žmonių sveikatą ir aplinką ir išvengti prekybos kliūčių. Juos sudaro taisyklės, kuriomis reglamentuojama prekyba tam tikrų kategorijų cheminiais produktais ir jų naudojimas, suderintų apribojimų dėl pateikimo rinkai ir tam tikrų pavojingų medžiagų bei preparatų naudojimo rinkinys, taip pat didelės avarijas ir pavojingų medžiagų eksportą reglamentuojančios taisyklės. Terminu „pesticidai“ vadinamos medžiagos, kurios naudojamos kenksmingais laikomiems organizmams slopinti, naikinti ir neleisti atsirasti. Jie apima biocidinius produktus ir augalų apsaugos produktus (AAP). Didžiausias šios srities laimėjimas ES lygmeniu yra reglamentas REACH, kuriuo reglamentuojama pavojingų medžiagų registracija, įvertinimas, autorizacija ir joms taikomi apribojimai.

TEISINIS PAGRINDAS

Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (SESV) 191–193 straipsniai.

LAIMĖJIMAI

A. Cheminių medžiagų registracija, įvertinimas, autorizacija ir apribojimai (REACH)
Priėmus Reglamentą (EB) Nr. 1907/2006 (REACH reglamentas), ES cheminių medžiagų politika buvo nuodugnai patikrinta. Šis reglamentas įsigaliojo 2007 m. birželio 1 d.; juo nustatyta nauja teisinė sistema, skirta cheminių medžiagų kūrimui, bandymams, gamybai, pateikimui rinkai ir naudojimo procesui reguliuoti, ir pakeičianti apie 40 ankstesnių teisės aktų. REACH reglamentu siekiama užtikrinti geresnę žmonių ir aplinkos apsaugą nuo galimo cheminių medžiagų keliamo pavojaus ir skatinti darnų vystymąsi. REACH reglamentu nustatyta visoms cheminėms medžiagoms bendra sistema ir panaikintas cheminių medžiagų skirstymas į naujas (rinkai pateiktas 1981 m. ar vėliau) ir esamas (įtrauktas į sąrašą iki 1981 m.). Pagal reglamentą anksčiau valdžios institucijoms tekusi medžiagų rizikos įvertinimo patikrinimo pareiga nustatoma įmonėms. Be to, reglamente raginama pavojingiausias chemines medžiagas keisti tinkamomis alternatyviomis medžiagomis.

Šiuo reglamentu įsteigta Helsinkyje įsikūrusi Europos cheminių medžiagų agentūra (ECHA) yra atsakinga už techninių, mokslinių ir administracinių aspektų valdymą pagal REACH reglamentą ir už nuoseklaus reglamento taikymo užtikrinimą. 2010 m. lapkričio mėn. suėjo pirmasis terminas, nustatytas įmonėms užregistruoti: i) visas medžiagas, kurių gaminama arba importuojama po 1 000 ar daugiau tonų per metus; ii) labai toksiškas vandens aplinkai medžiagas, kurių gaminama arba importuojama po

100 ar daugiau tonų per metus, ir iii) pavojingiausias medžiagas – kancerogenines, mutagenines ar toksiškas reprodukcijai (CMR) medžiagas, kurių gaminama arba importuojama po vieną ar daugiau tonų per metus. Iki 2013 m. birželio mėn. turėjo būti užregistruotos visos medžiagos, kurių gaminama arba importuojama po 100–1 000 tonų per metus. Šis procesas užbaigtas 2018 m. birželio mėn. užregistravus medžiagas, kurių rinkai buvo tiekama po 1–100 tonų per metus.

2013 m. vasario mėn. Komisija paskelbė REACH reglamento peržiūros ataskaitą, kurioje ji padarė išvadą, kad nereikia keisti reglamento dėstomosios dalies, nors dar būtų galima mažinti finansinę ir administracinę naštą pramonės įmonėms ir rasti alternatyvių metodų bandymams su gyvūnais. 2017 m. Komisija atliko antrąjį įvertinimą pagal reglamentavimo kokybės ir rezultatų programą (REFIT); jo rezultatai buvo paskelbti dokumente COM(2018)0116. Vertinime daroma išvada, kad apskritai REACH reglamentas yra veiksmingas, tačiau buvo nustatyta sričių, kuriose jį dar galima tobulinti, supaprastinti ir sumažinti administracinę naštą, o tai galima pasiekti imantis ataskaitoje nurodytų veiksmų. Tie veiksmai turėtų būti įgyvendinti vadovaujantis atnaujinta ES pramonės politikos strategija, žiedinės ekonomikos veiksmų planu ir 7-ąja aplinkosaugos veiksmų programa.

B. Klasifikavimas, pakavimas ir ženklavimas

Siekiant sustiprinti žmonių sveikatos ir aplinkos apsaugą, visoje ES ir pasaulyje turėtų būti naudojami tie patys cheminių pavojų nustatymo ir aprašymo etiketėse kriterijai. 2008 m. priimtu Reglamentu (EB) Nr. 1272/2008 dėl cheminių medžiagų ir mišinių klasifikavimo, ženklavimo ir pakavimo (CLP) siekiama suderinti ES sistemą su JT Pasauline suderinta sistema (GHS). Ankstesnės direktyvos dėl pavojingų medžiagų ir preparatų buvo panaikintos 2015 m. birželio mėn.

C. Pavojingų medžiagų eksportas ir importas

ES pavojingų cheminių medžiagų eksporto ir importo taisyklės buvo apibrėžtos Reglamente Nr. 649/2012/ES, kuriuo siekta skatinti bendrą atsakomybę ir pastangas bendradarbiauti gabenant pavojingas chemines medžiagas iš vienos valstybės į kitą ir įgyvendinti Roterdamo konvenciją dėl sutikimo, apie kurį pranešama iš anksto, procedūros, taikomos tam tikroms pavojingoms cheminėms medžiagoms ir pesticidams tarptautinėje prekyboje. Pagal sutikimo, apie kurį pranešama iš anksto, procedūrą dalijamasi informacija apie toksiškas medžiagas ir laukiama aiškaus šalies sutikimo prieš eksportuojant atitinkamą produktą.

D. Didelės avarijos

Sevezo direktyva (82/501/EEB), kuri pavadinta vieno Italijos miesto, kuris buvo užterštas 1976 m., kai netoli esančioje pramoninėje teritorijoje įvykusios avarijos metu į aplinką buvo išmesta dioksino, siekta užkirsti kelią didelėms avarijoms, pavyzdžiui, gaisrams ir sprogamams, ir sušvelninti įvykusių avarijų padarinius reikalaujant parengti saugumo ataskaitas, avarinius planus ir teikti informaciją visuomenei. 1996 m. priimtoje Sevezo II direktyvoje (96/82/EB) dėl didelių, su pavojingomis medžiagomis susijusių avarijų pavojaus kontrolės nustatyti nauji reikalavimai, taikomi saugos valdymo sistemoms, avarinių planų rengimui ir žemėtvarkai, taip pat sustiprintos nuostatos dėl valstybių narių atliekamų patikrinimų. Šia direktyva perkeliama ES įsipareigojimai pagal Espo konvenciją dėl tarpvalstybinio pramoninių avarijų poveikio. Įvykus sunkioms

pramoninėms avarijoms (Tulūzoje (Prancūzija), Baja Marėje (Rumunija) ir Enschedėje (Nyderlandai)) ir remiantis atliktais kancerogenų ir aplinkai pavojingų medžiagų tyrimais, Sevezo II direktyvos taikymo sritis buvo išplėsta [Direktyva 2003/105/EB](#). Pagal šią direktyvą reikalaujama, kad valstybės narės pateiktų išsamius galimų avarių scenarijų rizikos vertinimus ir numatytų su sandėliavimo ir perdirbimo veikla kasyboje, su pirotechnikos ir sprogstamųjų medžiagų bei amonio nitrato ir trąšų, kurių pagrindinė sudėtinė medžiaga yra amonio nitratas, sandėliavimu susijusią riziką. Sevezo III direktyva (2012/18/ES) buvo paskelbta 2012 m. liepos mėn., kai ją patvirtino Parlamentas ir Taryba. Joje atsižvelgiama į naują JT suderintą tarptautinę cheminių medžiagų klasifikacijos sistemą, kurią taikant galima geriau įvertinti riziką ir tvarkyti chemines medžiagas.

E. Tausus pesticidų naudojimas

Medžiagos, kurios naudojamos kenksmingais laikomiems organizmams slopinti, naikinti ir siekiant neleisti jiems atsirasti, vadinamos bendru pavadinimu „pesticidai“. Ši sąvoka apima AAP (naudojamus žemės ūkyje, bitininkystėje, parkuose ir soduose) ir biocidinius produktus (naudojamus kitais tikslais, pavyzdžiui, kaip dezinfekavimo arba medžiagų apsaugos priemonė). 2009 m. priimtas pesticidus reglamentuojančių teisės aktų rinkinys, kurį sudaro: Direktyva 2009/128/EB dėl tausiojo pesticidų naudojimo, kuria siekiama sumažinti sveikatai ir aplinkai keliamą pavojų kartu išlaikant pasėlių produktyvumą ir sustiprinant pesticidų naudojimo ir platinimo kontrolę; Reglamentas (EB) Nr. 1107/2009 dėl AAP pateikimo į rinką ir Reglamentas (EB) Nr. 1185/2009 dėl pesticidų statistikos, kuriame išdėstomos informacijos apie metines į rinką pateikiamų ir kiekvienoje valstybėje narėje naudojamų pesticidų apimtį rinkimo taisyklės.

Pagal Direktyvą 2009/128/EB valstybės narės turi priimti nacionalinius veiksmų planus, skirtus kiekybiniais uždaviniais, tikslams, priemonėms ir tvarkaraščiams nustatyti, siekiant sumažinti pesticidų naudojimo keliamą pavojų bei poveikį žmonių sveikatai ir aplinkai. Apskritai uždraudžiamas pesticidų purškimas iš oro ir neleidžiama purkšti arti gyvenamųjų vietovių. Reglamente dėl pesticidų gamybos ir licencijavimo pateikiamas ES lygmeniu parengtas leidžiamų naudoti patvirtintų veikliųjų medžiagų (pesticidų cheminės sudedamosios dalys) sąrašas. Remiantis šiuo sąrašu, pesticidai licencijuojami nacionaliniu lygmeniu.

2015 m. pasigirdo prieštarų vertinimų, susijusių su leidimo naudoti glifosatą – vieną iš veikliųjų medžiagų, kurios pasaulyje dažniausiai randamos plataus spektro herbiciduose – pratęsimu. Ginčai prasidėjo dėl nevienodo jo kancerogeniškumo vertinimo: Pasaulio sveikatos organizacijai priklausanti Tarptautinė vėžio tyrimų agentūra glifosatą priskyrė prie kancerogeninių poveikį žmonėms galinčių turėti medžiagų, tačiau Europos maisto saugos tarnybos nustatė, kad jo kancerogeninis poveikis žmonėms yra mažai tikėtinas. Europos cheminių medžiagų agentūra vėliau padarė išvadą, kad glifosatas nepriskiriamas kancerogenams. Kelių ES nepriklausančių valstybių institucijos taip pat padarė tą pačią išvadą. Galiausiai, 2017 m. gruodžio mėn. Europos Komisija pratęsė leidimą naudoti glifosatą penkeriems metams.

F. Biocidiniai produktai

2013 m. įsigaliojo Reglamentas (ES) Nr. 528/2012, kuriuo siekta supaprastinti leidimų išdavimo mechanizmus ir sustiprinti ECHA vaidmenį peržiūrint patvirtinimo dokumentų rinkinius atsižvelgiant į griežtesnes sąlygas. Šis teisės aktas atspindi, kas buvo nustatyta pagal ankstesnę tvarką, t. y. vykdoma prekybos biocidais (ne žemės ūkio paskirties pesticidų, kaip antai antibakterinės dezinfekavimo priemonės ir purškalai nuo vabzdžių) ir jų naudojimo kontrolė siekiant valdyti aplinkai ir žmonių bei gyvūnų sveikatai keliamą pavojų. Šias medžiagas galima naudoti tik tuomet, jei jos įtrauktos į leidžiamų naudoti medžiagų sąrašą, o labiausiai toksiškas chemines medžiagas, ypač kancerogenines, kenksmingas vaisingumui arba darančias poveikį genams ar hormonams (endokrininę sistemą ardančios medžiagos) naudoti draudžiama. Vadovaujantis tarpusavio pripažinimo principu, vienoje valstybėje narėje leidžiama naudoti medžiaga gali būti naudojama visoje ES. Neseniai priimtame Reglamente (EB) Nr. 1107/2009 išdėstomi moksliniai kriterijai, pagal kuriuos nustatomos biocidinių produktų ir augalų apsaugos produktų endokrininės sistemos ardymo savybės.

G. Patvarieji organiniai teršalai (POT)

Patvarieji organiniai teršalai yra cheminės medžiagos, kurios išlieka aplinkoje dėl jų atsparumo įvairaus pobūdžio irimui (cheminiam, biologiniam ir t. t.). Jie per mitybos grandinę kaupiasi gyvuose organizmuose ir kelia neigiamo poveikio žmonių sveikatai ir aplinkai pavojų. Šią svarbiausią teršalų grupę sudaro pesticidai (pvz., DDT), pramoninės cheminės medžiagos (pvz., polichlorinti bifenilai arba PCB) ir savaime susidarantys pramoninių procesų šalutiniai produktai (pvz., dioksinais ir furanais). ES pagal Ženevoje pasirašytos Tolimų tarpvalstybinių oro teršalų pernašų konvencijos (galioja nuo 2003 m.) Orhuso protokolą dėl POT ir Stokholmo konvenciją dėl POT (galioja nuo 2004 m.) tarptautiniu lygmeniu įsipareigojo kontroliuoti POT tvarkymą, eksportą ir importą (taikant draudimus arba apribojimus). ES padarė papildomą pažangą priėmusi [Reglamentą Nr. 850/2004/EB](#), kuriuo papildomi ir su tarptautinių susitarimų nuostatomis suderinami ankstesni ES teisės aktai dėl POT.

2018 m. kovo 22 d. Europos Komisija priėmė pasiūlymą POT reglamentą išdėstyti nauja redakcija. Po tarpinstitucinių derybų 2019 m. vasario 19 d. Taryba ir Parlamentas pasiekė preliminarų susitarimą, kuriame, be kita ko, numatoma ugniai atsparų „decaBDE“ įtraukti į I ir IV priedus. Netyčia susidarantis mažas teršalų kiekis cheminėse medžiagose ribojamas iki 10 mg/kg. Šis visų bromintų difenileterių (BDE), įskaitant „decaBDE“, kiekis mišiniuose ir gaminiuose ribojamas iki 500 mg/kg. Komisijos prašoma nustatyti tokią pačią koncentracijos ribą šių medžiagų bendram kiekiui atliekose. Specialios „decaBDE“ naudojimo išimtys nustatytos orlaiviams, motorinėms transporto priemonėms ir elektros bei elektroninei įrangai, įskaitant importą.

H. Asbestas

Asbestas – tai pluoštinės struktūros mineralas, kuris yra pavojingas įkvėpus. Dėl jo atsparumo ugniai ir karščiui anksčiau jis buvo plačiai naudojamas izoliacijos ir kitais tikslais. Priėmus Direktyvą 1999/77/EB, nuo 2005 m. sausio 1 d. asbestą naudoti draudžiama. Be to, pagal Direktyvą 2003/18/EB draudžiama asbesto turinčių produktų gavyba, gamyba ir perdirbimas, taip pat nustatomos asbesto šalinimo strategijos, kurias

turi įgyvendinti valstybės narės. Pagal tą pačią direktyvą ES įpareigojama imtis veiksmų siekiant visuotinio asbesto uždraudimo.

I. Plovikliai

Reglamente (EB) Nr. 648/2004 suderintos aktyviųjų paviršiaus medžiagų biologinio skilimo taisyklės, aktyviosioms paviršiaus medžiagoms taikomi apribojimai ir draudimai, informacija, kurią privalo pateikti gamintojai, ir ploviklių sudedamųjų dalių ženklavimas. Jis buvo iš dalies pakeistas 2006 m. (Reglamentu Nr. 907/2006/EB), 2009 m. (Reglamentu (EB) Nr. 551/2009) ir 2012 m. (Reglamentu (ES) Nr. 259/2012) siekiant nustatyti naujus biologinio skilimo bandymus, skirtus didesnei vandens aplinkos apsaugai užtikrinti. Be to, išplėsta bandymų apimtis ir įtrauktos visų rūšių aktyviosios paviršiaus medžiagos, įskaitant 10 proc. aktyviųjų paviršiaus medžiagų, kurioms iki šiol nebuvo taikomi teisės aktai. Reglamente Nr. 907/2006/EB taip pat numatyta plačiau taikyti ženklavimo taisykles, įtraukiant plovikliuose esančias aromatinės medžiagas, kurios galėtų sukelti alergiją, įpareigojant gamintojus pateikti išsamų visų sudedamųjų dalių sąrašą praktikuojantiems gydytojams, kurie gydo pacientus nuo alergijų. Nuo 2013 m. birželio 30 d. uždrausta naudoti fosfatus skalbimo plovikliuose, o kitų fosforo turinčių junginių kiekis apribotas.

EUROPOS PARLAMENTO VAIDMUO

Parlamentas atliko pagrindinį vaidmenį rengiant REACH reglamentą. Jis užtikrino, kad per pirmąjį svarstymą būtų įtrauktos tam tikros nuostatos: registravimo skyriuje – tikslinis metodas, taikomas duomenų apie mažesniais kiekiais (1-10 tonų) gaminamas medžiagas pateikimo reikalavimams, ir metodas „viena medžiaga, viena registracija“ (VMVR) siekiant sumažinti išlaidas ir tam tikromis sąlygomis suteikti atsisakymo galimybę. Siekdamas kuo labiau apriboti bandymus su gyvūnais, Parlamentas užtikrino, kad būtų įtrauktas reikalavimas įmonėms dalytis duomenimis apie su gyvūnais atliktus bandymus (už pagrįstą kompensaciją), kad nereikėtų bandymų kartoti. Kalbant apie autorizacijos skyrių, Parlamentas pritarė griežtesniam požiūriui, kurį taikant visos itin didelį susirūpinimą keliančios medžiagos gali būtų tvirtinamos tik tais atvejais, kai nėra tinkamų alternatyvų ar technologijų. Parlamentas savo pakeitimais siekė sudaryti palankias sąlygas ir naujovėms (suteikiant riboto penkerių metų laikotarpio autorizaciją), ir tikrumui (sudarant pavojingiausių medžiagų sąrašą). Į teisėkūros procedūros pabaigoje Parlamento ir Tarybos pasiektą susitarimą dėl ginčytino autorizacijos (pakeitimo) klausimo buvo įtrauktas reikalavimas visada, jeigu esama tinkamų saugesnių alternatyvų, pateikti pakeitimo planą.

2008 m. per ilgas diskusijas dėl pesticidų reglamentuojančių teisės aktų rinkinio Parlamento pateiktais pakeitimais buvo užtikrinta, kad, siekiant apsaugoti vandens organizmus, būtų sukurtos tinkamo dydžio buferinės zonos ir kad būtų taikomos pažeidžiamiausių grupių apsaugos priemonės, įskaitant draudimą naudoti pesticidus viešuosiuose parkuose, sporto ir rekreacijos aikštynuose, mokyklų ir žaidimų aikštelėse bei vietose, esančiose labai arti sveikatos priežiūros įstaigų. 2013 m. pradžioje, po to, kai buvo paskelbta Europos maisto saugos tarnybos (EFSA) ataskaita dėl kai kurių neonikotinoidų insekticidų keliamo pavojaus, Parlamentas paragino Komisiją imtis ryžtingų veiksmų siekiant išsaugoti bičių populiacijas. 2013 m. kovo mėn. Parlamentas

priėmė rezoliuciją dėl su asbestu susijusių pavojų sveikatai darbe ir viso asbesto pašalinimo galimybių.

2018 m. vasario 6 d. Parlamento sprendimas, kuriuo įsteigiamas specialusis komitetas ES pesticidų autorizacijos procedūros klausimais (PEST), yra atsakas į pareikštą susirūpinimą dėl rizikos, kurią kelia herbicidinė medžiaga glifosatas. 2017 m. gruodžio mėn. prekybos šiuo herbicidu licenciją Komisija pratęsė penkeriems metams. Specialusis komitetas įvertino: a) pesticidų autorizacijos procedūrą ES; b) galimas nesėkmes, susijusias su tuo, kaip medžiagos vertinamos moksliniu požiūriu ir tvirtinamos; c) Komisijos vaidmenį pratęsiant glifosato naudojimo licenciją; d) galimus interesų konfliktus vykstant tvirtinimo procedūrai ir e) ES agentūrų vaidmenį ir tai, ar jos turi pakankamai darbuotojų ir lėšų, kad galėtų įvykdyti savo įsipareigojimus.

2019 m. sausio 16 d. Parlamento plenariniame posėdyje buvo priimta specialiojo PEST komiteto ataskaita, kurioje daromos išvados, kad, be kita ko, visuomenei turėtų būti sudarytos galimybės susipažinti su tyrimais, kurie naudojami autorizacijos procedūroms, ES sistema turėtų būti skatinamos inovacijos ir mažos rizikos pesticidai, glifosato kancerogeniškumo tyrimus turėtų įvertinti mokslo srities specialistai, o į AAP duomenims keliamus reikalavimus reikėtų įtraukti ilgalaikį toksiškumą.

Georgios Amanatidis
05/2019

